

ÉRTESÍTŐ

a Budapesti Városvédő Egyesület lapja

2017. szeptember-október-november

XXXV. évfolyam, 3. szám

Tartalom

Jeney Attila titkár köszöntője - Tisztelt Olvasók, kedves Barátaink,-----	3
Dr. Horváth Péterné - 200 éve született Tompa Mihály-----	4
Németh Marietta és Seressné Döller Márta - tudatos értékmegőrzés -----	7
Budapest Építészeti Nívódíja 2017 -----	8
Arlett Annamária: Az Új Városháza épülete V. Váci utca 62-64. -----	9
Millisits Máté: Reformátusok a mai Budapest területén-----	11
Arlett Annamária: A pesti Broadway kialakulása-----	12
Millisits Máté: A Rákospalota-Újvárosi református templom -----	14
Millisits Máté: Budapest Rákospalota – Óvárosi Református Egyházközség temploma -----	15
A protestáns templomépítészet évszázadai-----	16

Jeney Attila titkár köszöntője - Tisztelt Olvasók, kedves Barátaink,

Az a megtiszteltetés ért, hogy Ráday Mihály elnök úr megbízott a köszöntő megírásával. Kicsit zavarban vagyok, mert az ismereteim „sehol sincsenek” azokhoz képest, akik az alapítás óta részt vesznek az Egyesület munkájában, természetesen azokhoz képest sem, akik ezen felül szakemberek – építészként, történészként, fotográfusként, művészettörténészként, múzeumi, könyvtári, kiadói munkatársként... dolgoznak az Egyesületben.

Viszonylag új emberként (a BBB Alapítvány 2014-es pályázatán találkoztunk), folyamatosan rácsodálkozom, hogy mennyi mindent tett az Egyesület, és azt hiszem, ki kell mondanunk, Ráday Mihály az értékek megőrzéséért, bemutatásáért.

Nem tett jót a szervezetnek, hogy hosszú idő óta nincs olyan állandó telephelyünk, ahol kényelmesen elférnénk, tárolhatnánk és bemutatathatnánk az értékeinket, a sok-sok értékes kiadványt, összegyűjtött dokumentumokat, különböző kutatások eredményeit, archív anyagokat. Folyamatos a hely hiánya miatti pakolászás, aminek azért pozitív oldala is van. A napokban szorgalmas kis önkéntesekkel fotóztuk az Egyesület fennállásának 25 éves évfordulója alkalmából készített, a BTM-ben bemutatott kiállítás anyagát.

A Bodor-kút a Margitszigeten, az Angyalos ország címer a nulla kilométerkőnél, a Feneketlen tavat szellőztető szökőkút, a Podmaniczky emlékek, az Illés-kút az Orczy-kertben, az Epreskerti barokk kálvária, az emlékhelyek Városligetben, a helyreállított köztéri szobrok és emlékművek, az elkallódástól megmentett utcabútorok, a felújított utcanév és emléktáblák, az Andrássy út impozáns lámpasora, a Lakihegyi adótorony, a megmentett és restaurált ólomüveg ablakok, Bartók Béla egykori rákoshegyi lakóháza olyan projektek, melyekben részt vett az Egyesület.

Nagyon fontos tevékenységünk a könyvkiadás. Többnyire pályázati pénzekből, szorgalmas munkával, sok lemondással készülnek. Nagyon rosszul állunk viszont az eladásokkal, ami azért is probléma, mert a kiadványok elvesztik aktualitásukat, sajnos az is előfordul, hogy kerülgetendő lomokká válnak, és ez borzasztó nagy luxus.

Azon dolgozunk, hogy a könyvkészlet (a házi könyvtár és az értékesítésre szánt kiadványok) a weboldalon ne csak [elérhetőkké](#), hanem [eladhatókká](#) váljanak.

Talán annak is van értelme, hogy a megmaradt példányokat ajándékként, az Egyesület reklámjaként adjuk az érdeklődőknek olyan alkalmakkor, mint a KÖN, vagy egyéb találkozók, összejövetelek, konferenciák. Az erre szánt kiadványokról a weboldalon igyekszünk tájékoztatni Önöket.

J. A.

Dr. Horváth Péterné - 200 éve született Tompa Mihály

Tompa Mihály református lelkész és költő 1817. szeptember 28-án született Rimaszombaton, Gömör megyében. Anyja korai halála miatt 1821-től apai nagyszülei nevelték Igricin. Itt járt elemi iskolába. Tanítója, Bihari György felfigyelt a tehetségére és a falu földesura, a Szentimrey család pártfogásába ajánlotta. Az ő segítségével 1832-44 között a híres sárospataki kollégiumban, mint szolgadiák tanult. Nélkülözések közepette is jeles eredményeket ért el. A tanulmányi költségeket 1837-38-ban Sárbogárdon segédtanítóként kereste meg. Felsőbb tanulmányait: bölcséletet, teológiát és a jogot folytatta és 1845-ben fejezte be. Közben 1844-

ben Eperjesen a Péchy-fiuk mellett nevelői állást vállalt. Itt ismerkedett meg Kerényi Frigyes lírikussal és Petőfi Sándor költővel. Ennek emléket őrizi 1845-tavasza Eperjes melletti Villec-hegyre tett kirándulásuk, a „hármak költői versenye” az erdei lakról. (A csőszkunyhót obeliszk jelzi.) Már 1841-től az Első Pesti Divatlap, valamint 1843-tól az Életképek is közölték verseit. 1845-ben Pestre költözött, hogy ügyvédi vizsgájára készüljön, és írókkal kössön ismeretséget. Vörösmarty is biztatta. Költeménye, a Szuhay Balázs 1846-ban a Kisfaludy Társaság pályázatán a Toldi után második helyezést ért el, és külön dicséretben részesült.

Tagja volt a Tízek Társaságának. A szerkesztők szívesen olvasták tartalmilag gazdag írásait. Verseiben a népköltészet felé fordult. 1847-től Bejére hívták lelkipásztornak, elfogadta, és élete végéig ezen a pályán maradt. Ez évtől a Kisfaludy Társaság is tagjai sorába választotta. 1848-ban a schwechati csatában tábori lelkész-ként vett részt. Hazafias verseket írt, amiket a Nép Barátja (Vas Gereben és Arany János lapja) tett közzé.

A szabadságharc után, 1849-ben Kelemérre költözött, 1851-ig átvette a jövedelmezőbb parókiát. A környéken találjuk a „híres mohos tavakat”. Ma tájvédelmi körzet. A káplánlakban Tompa múzeumot rendeztek be. Itt Rém Elek álnéven jelentek meg írásai. (Ez a falunév visszafelé!) Megnősült, Soldos Emiliát, egy nemesi család leányát vette el. Az önkényuralom éveiben írta hazafias költeményeit, amik kéziratban országosan is elterjedtek. Miattuk Kassán 1852-ben és 1853-ban is hadbírótság elé állították, és vizsgálati fogságba vetették. 1852-ben Hamva községbe hívták meg lelkésznek. Itt maradt, pedig több alföldi gazdagabb református egyházközség is várta, de élete végéig a megyében tartózkodott. 1855-ben Arany János is meglátogatta, és körbelátogatták Gömör csodálatos tájait. Felesége beteges volt, és kislánya is öt évesen meghalt. Állandó lelki gondok gyötörték.

Saját egészsége is megromlott. Már fiatalon a pesti Rókus Kórházban és 1848-ban, szabadságharc előtt Grafenbergben is gyógyíttatta szembajját. Szívtágulása miatt 1866-ban Bécsbe

ment a híres Skoda doktorhoz, de sok reményt nem kapott. Írásaiban a népies irányvonalat képviselte. Ezek népmondák, virágregék voltak. A Bach korszak idején az ország fájdalmát énekelte meg. A Keleméren írt versei: A gólyához c. nagy elégia és A madár fiai hozták meg az igazi népszerűségét. Az utolsó évek kiemelkedő alkotásai: az Új Simeon 1862-ben és az Ikarus 1863-ban.

1858. dec. 1-től levelező tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. 1870-ben, halála után két évvel Összegyűjtött költeményeit barátai adták ki (Arany János, Gyulai Pál, Szász Károly és Lévay József). Újabb teljes kiadásuk 1884-ben 4 kötetben szintén Lévay szerkesztésében jelent meg. Az 1850-es években az elnyomott nemzet hangulatát Ő fejezte ki a lírikusaink közt a leghívebben, írták róla az irodalomtörténészek. A „költői triász” harmadik tagja, de Tompa valamivel szerényebb tehetség volt Arany és Petőfi mellett. Már 29 évesen országosan elismert költő, mégis a papi hivatást választotta az akkori megélhetési gondok miatt. Ha feljött Pestre, már várták a Pilvax Kávéházban, a törzsasztalánál. (A kép az 1840-es éveket mutatja. A régi. 3-emeletes klasszicista épületet Pollack Ágoston tervezte J. Piskovitsnak. 1910-ben lebontották.) Vigasza mindig a költészet volt. Egyéni hangja nem a romantikához fűzték, hanem a szentimentalizmushoz. Nem volt meg benne Petőfi politikai tisztánlátása, Arany hatalmas elméleti felkészültsége, de a 19. századi magyar líra kimagasló alakja. Népköltészete üde, versei közül néhány a legszebb magyar antológiához tartozik. „Bibliámnak és lantomnak élek” volt a jelmondata. Művei közül a Mohos váromladék c. románca Pesten az Athenaeum Kiadónál már 1841-ben jelent.

(Az Athenaeum 1837-43-ig fennálló irodalmi és tudományos folyóirat. A reformkor liberális eszméinek terjesztésében maga köré gyűjtötte a korabeli írónemzedék képviselőit. A Ferenciek tere 4-5 sz. alatt állt a régi egy emeletes barokk palota. Építtetője Gyarmathay Sándor 18. század.)

Arany Jánossal élete végéig levelezett. Petőfi Sándorral baráti kapcsolatban állt. 1868. július 31-én halt meg, 51 évesen. Temetése nemzeti gyász volt. Sírja, a később emelt obeliszkkal együtt Hamva község temetőjében található. Mellszobrát a Margit-szigeten 1940-ben Pásztor János alkotta, magas mészkő talpazaton áll, közel Arany Jánoséhoz. Mindketten 1817-ben születtek. Szobrait találjuk még Rimaszombaton és Sárospatakon (Holló Barnabástól), büsztjét Miskolcon, ahol sok költeményét is kiadták. A főváros kerületeiben számtalan utca őrzi emlékét. 1912-ben a Franklin Társulatnál jelent meg Kéki Lajosnak a Tompa Mihály c. könyve.

A reformáció 500 éves ünnepe van idén, ezért választottam egy nagy költőnket, akit református lelkészként tisztelünk.

dr. H. P.

Németh Marietta és Seressné Döller Márta - tudatos értékmegőrzés

Egy maroknyi csoport úgy gondolta 2007-ben, hogy részt vállal a XIII. kerület életében, megújulásában. Látták, hogy az elmúlt évtizedekben milyen változáson, átalakuláson ment át a városrész. Tudták, hogy itt van az ideje bekapcsolódni a történésekbe, úgy érezték, szükség van a szakmai tudásukra, az elkötelezettségükre, hiszen valamennyien lelkes lokálpatrióták, évtizedek óta kerületi lakosok voltak. Régóta szoros szakmai szálak fűzték őket egybe, mivel tevékenyen részt vettek a kerület Helytörténeti Klubjának létrehozásában. Szakmai előadásokat tartottak, szerkesztették és írták a XIII. kerületi Helytörténeti Füzeteket. Célul tűzték ki, hogy létrehozzák a Budapesti Városvédő Egyesület helyi csoportját. Törekvésüket az Angyalföldért Egyesület vezetősége támogatta, helyet és segítséget nyújtott számukra.

Fő feladatukat az ismeretterjesztésben látták. Tervbe vették a városvédő szemlélet kialakítását, mivel tudták, hogy menteni kell a még meglévő értékeket és kötelességük az új értékek felmutatása, bemutatása. Nem könnyű felsorolni az elmúlt tíz év történéseit, eredményeit. Szerencsés helyzetben voltak, hiszen munkájukat támogatta a helyi önkormányzat és a mindenkerületi főépítész. Így lehetőségük volt véleményezni, észrevételezni a kerület építészeti és környezeti problémáiról szóló terveket. Az is előfordult, hogy felkérték a csoport tagjait véleményalkotásra egyes építészeti jogszabályok megalkotása előtt, például az egykori OTI-telepre - a jelenlegi kertvárosra - vonatkozó új jogszabályokkal kapcsolatban. A Városvédő Klub tagjai nem egyszer segítséget kaptak a Helytörténeti Gyűjtemény muzeológusaitól,

lehetőségük volt kutatni a könyvtárban, fotótárban. Részt vettek kerületi helytörténeti séták szervezésében és vezetésében, előadások tartásában, de átléptek a környék határain is, amikor más kerületek városvédő csoportjait hívták meg tapasztalatcserére. 2011-ben a hagyományteremtő szándékkal rendezett Budapest 100 programban is részt vettek előadással, helyszíni bejárással, helytörténeti kiállítással a kerület akkor 100 éves házában, a Kárpát utca 7/B-ben. Több alkalommal helytörténeti totót hirdettek a helyi civil szervezetek számára.

A Városvédő Klub vezetői: Németh Marietta és Seressné Döller Márta.

Budapest Építészeti Nívódíja 2017

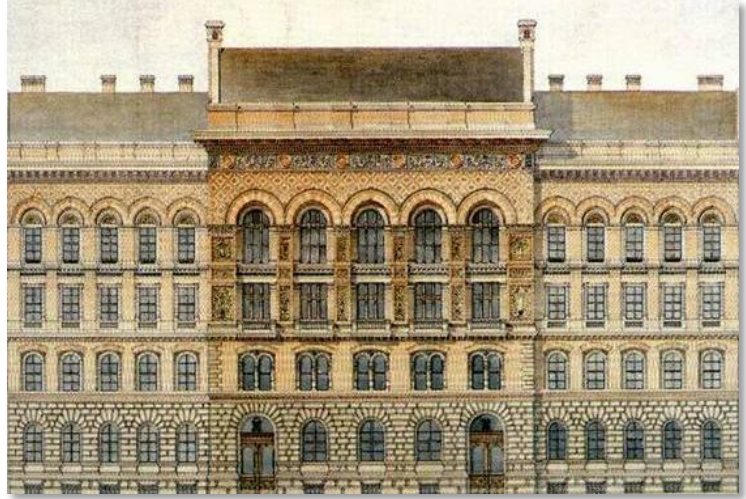

A pályázat célja, hogy elősegítse az új értékek teremtését, a hagyományos értékek megőrzését, valamint az építészeti és környezeti kultúra fejlődését. A pályázat kiemelt feladata, hogy elismerje és megismertesse a városképet formáló építészeti alkotásokat, bemutassa az igényesen megtervezett és létrejött alkotásokban résztvevők példaértékű együttműködését a további magas színvonalú, innovatív beruházások ösztönzése érdekében. Cél, hogy a Budapest Építészeti Nívódíja 2017 odaítélésével a legkiemelkedőbb alkotások megkapják a megérdemelt figyelmet és nyilvánosságot. A pályázaton olyan Budapest közigazgatási területén található alkotások vehetnek részt, melyek Budapest építészeti arculatát vagy egy városrész használatát, megjelenését javítják. Az alkotás lehet megvalósult új, illetve rehabilitált épület, építmény, közterület, belső tér. További részletek a bpnivodij.hu oldalon.

Arlett Annamária: Az Új Városháza épülete V. Váci utca 62-64.

Az épület 1870-1875 között épült a valamikori Városházi Söröző, majd Brauhaus Kaserne helyén. Építése során Árpád-kori temető és gótikus épület maradványa került elő.

A mai épület neoreneszánsz, Steindl Imre tervei szerint készült. 3 emeletes, 5+5 kettős + 5 ablakos, 2 kapu a földszinten, rusztikás emeletek nyerstégla kiképzéssel. A második emeleti ablakok íves záródásúak. Magas konzolos főpárkánnyal.

Nevezetes a nagy ülésterem karzattal, díszes kiképzéssel, Lotz Károly freskókkal, amelyeket

Medveczky Jenő állított helyre 1951-ben. Meg kell említenünk az öntöttvas szerkezetű, díszes ötkarú főlépcsőt.

Az építész Steindl Imre (1839 Bp.-1902 Bp.) Budán és Bécsben (kedvenc tanára: Friedrich Schmidt) tanult, majd a budapesti műegyetem tanára lett. A fővárosban nagyszabású építkezési tevékenységet fejtett ki. Főbb művei: az új Városháza, az Állatorvosi Akadémia épülete, Margit híd hídfői, a régi Műegyetem (ma ELTE) Múzeum körüti neoreneszánsz épülete, az Erzsébetvárosi gótikus plébániatemplom.

Mint műemléki restaurátor is fontos volt a tevékenysége: Vajda Hunyad vára (hivatalosan Történelmi Épületcsoport), a szegedi Ferenciek Temploma, a kassai dóm, a máriafalvi plébániatemplom, bártfai Szt. Egyed Templom. A főműve a magyar parlament.

A díszterem képeinek (hat allegorikus kép: északi oldal középkép igazságosság, balra ipar, jobbra kereskedelem, déli oldal középkép magyar

közszellem, balra tudomány, jobbra művészet) festője Lotz Károly (1833 Hessen-Homburg 1904 Bp.) aki Bécsben tanult, majd Budapestre költözött. Eleinte a tanyasi életet festette, majd később egyre több megbízást kapott freskófestészetre. Festő mesteriskolát vezetett, szívesen készített aktokat, és üvegfestészethez festménykartonokat tervezett. Legfontosabb munkái: Vigadó, Nemzeti Múzeum, Akadémia, Opera, Pécssett a székesegyház.

Iparos műhelyek a belső terek kialakításainál: Marchenke Vilmos, Zach József, Siletti Fortunato kőfaragó munkák Steindl Imre és Schulek frigyos tervei szerint, süttői márvány alkalmazásával.

Teuchert Károly készítette a belső terek falfestéseit, a festett ornamentikát, a lépcsőház, a belső díszítések, olajfestéseit.

Ficher Ignác, szőnyegek.

Oetl Antal neves cége nyeri a pályázatot a Steidl Imre által megálmodott gótikus - barokk 5 karú díszlépcső legyártására. (A Ganz gyár csak részfeladatokat kapott.)

Kovács András nevéhez fűződik a díszterem asztalosmunkáinak elkészítése Steidl Imre tervei alapján, a díszes fafaragások, tölgyfából, „bágyadt” fényezésel.

Kratzmann Ede (Magyar Királyi Üvegfestészeti Intézet Igazgatója) színes festett ablakok, Steindl és Lotz rajzai alapján.

Jungfer Gyula gyertyatartók, tintatartó az elnöki emelvényen, órák a kandallókon.

Az épület 1875 elejére készült el, az első közgyűlés időpontja 1875. március 25. volt. 1990. óta a Főváros itt bonyolítja éves közgyűléseit.

A. A.

Millisits Máté: Reformátusok a mai Budapest területén

Budán már az 1526-ban bekövetkezett mohácsi katasztrófa előtti években megjelentek a reformáció lutheri tanai. A török hódoltság idején alakultak meg a kálvini tanokat valló egyház-községek a mai Budapest területén is. Ezek közül három napjainkig fennáll. Az első Óbudán 1566-ban, a második Rákospalotán, 1604-ben, a harmadik Rákoscsabán, 1631-ben jött létre.

Budán a protestánsok ezen időben az istentiszteleteket a középkori Mária Magdolna-templomban tartották, a XVI. század végéig közösen használva a szakrális teret a katolikusokkal. Pesten 1563-ban alakult meg a kálvini hitelveket valló gyülekezet, tagjainak száma ötven-száz fő közé tehető. A pesti református templomot nem lehet biztos helyszínhez kötni.

Pesten és Budán a török hódoltság alatti hitélet a török csapatoknak 1686-ban Budáról való kiűzése után teljesen megszűnt. I. Lipótl a Pest és Buda városok számára kiadott 1703. évi kiváltságlevélben úgy rendelkezett, hogy városfalaik között csak katolikusok kaphatnak polgárjogot. Ez a rendelkezés a II. József által 1781-ben kibocsátott türelmi rendeletig volt érvényben. Óbudán a török időkben a reformátusok a középkori eredetű Péter Pál templomban tartották az istentiszteleteket. Rákospalotán és Rákoscsabán a kora újkorban a reformátusoknak csak egy-egy kisméretű templomuk volt. II. József türelmi rendelete után épültek az első, építészeti igényesebb kivitelezésű, nagyobb befogadóképességű, a település képét meghatározó templomok Rákospalotán és Óbudán. Az 1786-ban felszentelt óbudai templom a legrégebb ma álló református templom a fővárosban. A Kálvin köz 1. szám alatt található templomot az Árpád híd lábánál ma lakótelepi házak veszik körül. Ezeken a településeken a török hódoltságtól napjainkig folyamatos református hitéletéről beszélhetünk.

A protestánsok az 1790-es években Pesten és Budán az összlakosság egy százalékát tették ki. Egy közös evangélikus-református templom felépítésére gondoltak, azonban ez a felvetés mindkét egyház vezetői körében nagy ellenállást váltott ki. Az evangélikusok külön templom-építési kezdeményezése után a Pesti Református Egyházközség 1796-ban alakult meg Ráday Gedeon, a dunamelléki egyházkerület későbbi főgondnoka javaslatára. A református istentiszteleteket a (mai) Lipótvárosban 1796. október 1-től egy magánházaiban tartották. 1801-ben Pest városa templom és parókia építése céljából telket adományozott a kecskeméti városkapu előtti vásártéren (a mai Kálvin téren), ahol 1804-re felépült a parókia istentiszteleteknek is helyet adott. Az épület helyén ma a Kálvin téri áruház áll. A templom ünnepélyes alapkövetésén, 1816. június 12-én részt vett az építkezés legjelentősebb támogatója, József nádor felesége,

Hermina hercegnő is. A Kálvin téri református templom nem csak Pest polgárosodó, kálvini hitelveket való lakosságának épült, hanem az ország bármelyik reformátusának, aki a városba érkezett. Az egyházközség alapítói országos viszonylatban eleve egy központi templom felépítésére gondoltak, ez magyarázza az épület monumentális arányait. A költségekre a szűkebb Magyarország mind a négy református egyházkerületének területéről érkeztek adományok. A támogatók között megtaláljuk – többek között – Kálmánházy László váci római katolikus megyéspüspököt is. Az épület felszentelésére 1830. június 8-án került sor.

M. M.

Arlett Annamária: A pesti Broadway kialakulása

Pesten a lélekszám szaporodása következtében a XVIII. század elejére a városfalakon kívül apró, falusias jellegű települések jönnek létre. Az 1760-as évektől felosztották a mai Ó utca, Hajós utcai telkeket, mely megeremtette a mai utcaképet. 1777 óta a települést Terézvárosnak hívják. A főútvonal az Ober meyerhof weg, ahol kávézók, vendéglők és kiskereskedők élnek.

1772-ben Mayerhoffer János az „Angol Királyhoz” címzett vendéglőjében bálók szervezésére kér engedélyt Mária Teréziától. A bálókra nemcsak a kereskedők, de később az arisztokrácia is érkezik... Egy utcanév születik, Király utca.

II. József türelmi rendelete -1783. - lehetővé teszi a zsidók városfalakon kívüli letelepedését. A Király utcát és környékét birtokba veszik a zsidó kereskedők, megszületik a zsidó negyed, a városból sugár irányba vidék felé tartó főutak mentén vendégfogadók, csárdaszerű épületek. A király utca sokáig a főútvonal szerepét tölti be.

A mai Operaház helyén rossz hírű csárda, mocsár... A XIX. Század elején libás asszonyok, kofák tanyája, zsidvásár, használtruha kereskedés, középen a „Fehér Hajóshoz” cégérű serházzal, ahonnan Bécsbe indult a postakocsi... A Hajós utca innen kapta nevét. A Hajós és az Új utca (ma Zichy Jenő utca) sarkán volt egy egyemeletes épület, mely III. Napóleonról kapta a nevét, a Café Napóleon. Első emeleti termében, melyet Ankersaalnak neveztek, híres, hírhedt farsangi bálók rendeztek, ahová az arisztokrácia „álarcosan” járt mulatni, zülleni, Linczer Táncmester vezénylete alatt. A ledér hölgyek sem hiányoztak... 1870-ben kibérelte a tánctermet a bécsi Fürst, színházzá alakította át, nem sok sikerrel. Helyét Czobor Károly vette

át, aki már operetteket adott elő. Svoboda, Hell, Feld, Jány, Slessinger...mind, mind próbálkoznak.

Amikor megépül az Operaház, nem messze tőle egy egyemeletes roskatag ház neve Hermina téri színház. Krúdy így szólítja, a „piros szemű ház”. Új gazdája Somossy Károly, aki később megveti a varieté alapjait.

Az Andrássy út megépülte előtt telekspekulációk, kisajátítások (10 000 ember marad fedél nélkül!) Az építkezés alatt a távolabbi utcácskákban zsidóvásár, komédiások fabódéi, cirkszok. A városiasodás és a további építkezések megváltoztatják a környéket. Amikor Somossy Károly megvásárol egy egykori mutatványos telket. Az első „orfeum” még egyemeletes, bődészerű épület, melyben az előadások már színpompásak, ragyogó kosztümökkel, neves akkori vendégművészek szereplésével.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa megalakul 1871-ben. Az Andrássy út 1872-1885. között épült meg. A Magyar Állami Operaház, a „Sugár Úti Palota” 1873-1884 között épül fel Ybl Miklós tervei szerint.

Somossy Károly 1890 jan. 13-án nyújtja be építkezési kérelmét a Nagymező utca 17. alatti ingatlanára. Az Orfeum megnyitásának dátuma: 1894. március 17-18. Az épülethez tartozik a Télkert, a későbbi Moulen Rouge.

Thália színház 1913. decemberében nyílik, mint mulató. A varieté vezetője Goór Lajosné, a mulató neve Jardin d' Hiver – Télkert volt. A háború következtében lassan megnyílnak a varieték kapui a pesti színészek és színésznők előtt. A mulatók lassan színházakká alakulnak, az operetté lesz a főszerep.

1919. október 1-jén Nagy Endre Színháza költözik a Télkertbe. Nagy Endre mindössze két műsort mutat be - mindkét összeállítás a magyar kabaré születését idézi, a "rég, jó" Budapest.

Arizona mulató a Nagymező u. 20 alatt nyitotta meg kapuit 1932-ben. A tulajdonos Rozsnyai Sándor és a felesége, Miss Arizóna (Senger Mariska) volt. Mindketten az 1944-es megszállás idején tűnnek el.

A. A.

Millisits Máté: A Rákospalota-Újvárosi református templom

(Csaba Rezső trilógia I. rész.)

Rákospalota lakossága évszázadokon át kizárólag földművelésből élt. A XIX. század végén egyre több kisiparos, munkás és közalkalmazott telepedett le a Rákospalotát két részre osztó Szentmihályi úttól délre fekvő, Újfalunak nevezett részen. A település északi, Öregfalunak nevezett területén volt található Rákospalotai Református Egyházközség temploma. 1897-ben

Fotó: web

az egyházközség Rákospalota déli részén református elemi iskolát

hozott létre (az iskola 1950-ig működött). Az iskola felépítése után itt tartották a vasárnapi istentiszteleteket. 1926-ban az iskola épületéhez imaházat emeltek. 1928-ban a Rákospalotai Református Egyházközségből kiválva létre jött a Rákospalota-Újvárosi Református anyaegyházközség.

1933-ban kezdték meg az iskola kertjében a templom építését, amelyet 1936-ban szenteltek fel. A szent hajléknak a „Magyar Sáfárság Temploma” nevet adták. Az épület tervezője Csaba Rezső építész volt, aki ötvözte a modern építészet gondolatait az erdélyi református templomépítészet hagyományaival. A templom homlokzatán három boglyaíves nyílás biztosít bejárást.

Az épület homlokzatának bal oldalán a karzatra felvezető lépcsőtorony áll, amelyet az adományozó Szabó családról Szabó-toronynak neveztek el. A torony alagsorában kis urnatemetőt alakítottak ki, itt nyugszik Szabó Miklós templomépítő lelkipásztor is. A templom átlósan szemben lévő sarkánál harangtornyot találunk, amely az építkezést támogató Hajdu családról kapta a nevét. A templomban 400 ülőhely található. Liturgikus terének kialakítása egyedi a budapesti református egyházi építészetben: az úrasztala–szószék együttese mögött a 19 re-

giszteres orgona billentyűasztala, felette félkörívszerűen elrendezve a sípok láthatóak. A liturgikus tér fölött fakazettákon keresztény szimbólumokat ábrázoló festést találunk. A templomtér vasbeton gerendáit fa borítja, népies virágmotívumos festés díszíti őket.

A templomtér bejárat felőli oldalán karzat található, amelynek homlokzati falán kerek festett üvegablak az égő csipkebokor ószövetségi jelképével. Az egyházközség 210 kg-os nagyharangját 1949-ben öntötték újjá a II. világháborúban elvitt harang pótlásaként. A harangtorony kisharangja 1900-ból való, 80 kg. tömegű.

M. M.

Millisits Máté: Budapest Rákospalota – Óvárosi Református Egyházközség temploma

(Csaba Rezső trilógia II. rész.)

Fotó: Viktor Kotschy

Rákospalota, amelyet egykor Nyír-Palotának hívtak, Árpád-kori eredetű település, amely a török-hódoltság alatt sem néptelenedett el.

A főváros mai területén a három legrégebb református közösség egyike. Az eredeti község reformátusokból álló törzslakossága középkori folytonosságú.

Az egyházközség alapítását 1604-re teszi a hagyomány. Első temploma, amely a XVII. század elején épült a Szilas-patak partján állt. A kisméretű templomtestet egy-egy torony fogta közre. II. József türelmi rendelete lehetővé tette, hogy az egyházközség kőtemplomot építhessen.

Az 1786-ban felépült épület 200 ember számára biztosított ülőhelyet. A templomtesthez épített későbarokk stílusú torony a településkép meghatározó eleme volt. Az 1930-as években, amikor az épület fedélszéket kívánták javítani, ki-

derült, hogy a rossz alapozás miatt a falak kidőlése nem állítható meg — ezért lebontásra ítélték a XVIII. századi templomot. Az új templom megtervezésére Csaba Rezső építész kapott megbízást, aki a gótikus építészeti formakincsből merítő egyéni hangú templomot hozott létre 1938-1941 között.

A templom főhomlokzatán három torony épült, mindegyik hegyes ún. csúrlőstetővel záródik. A népnyelv a tornyok formája miatt a templomot „tűtornyosnak” nevezte el. Az új épületbe a régi templomból az úrasztalát, a szószéket, az orgonát hozták át.

A tornyokban található harangok közül a 450 és a 300 kg-ost a régi templom is használták, míg a 80 kgs-t 1999-ben öntötték. A belső tér két rövidebb oldalain egy-egy karzatot találunk. A templomban 600 ülőhely van. A középső tornyot díszítő templomóra 1999-ben készült.

M. M.

A protestáns templomépítészet évszázadai

A református templomépítészet jellegzetessége a belső térelrendezés, az alaprajz olyan kialakítása, mely a tér középpontjába az igehirdetés helyét, a szószéket teszi. Ez a központosító törekvés végigkísérte az elmúlt századokban épült református templomok alaprajzi kialakítását az első hugenotta típustól kezdve a mai, sokszor különleges megjelenésű, összetett alaprajzú templomokig. Végig érvényesült a különböző stíluskorszakokban (reneszánsz, barokk, klasszicista, historizáló, modern), és a különböző alaprajzi típusú (hosszházás, centrális vagy összetett alaprajzú) templomoknál egyaránt. Ez az új, a megszokottól eltérő térelrendezés először a francia protestánsok, a hugenották által épített templomokban jelent meg. A liturgikus tér kialakításánál legfontosabb szemponttá vált, hogy a szószék minden padból látható a prédikáció pedig hallható legyen. Erre a hagyományos, hosszanti elrendezésű, szentélyes katolikus templomtér nem volt alkalmas, a belső teret át kellett alakítani. A hugenották a korábbi katolikus templomokból eltávolították az oltárt, a képeket, a szentek szobraikat, középpontba helyezték a szószéket, és köré a padokat, karzatokat. Az úrasztala a

szószék elé, közelébe került. Az újonnan épült templomokra a nagy, előadóteremszerű, belátható, világos, centralizáló alaprajzú templomtér a jellemző.

Gyakran használták az ellipszis, kör, a nyolcszögletű, és a rövidszárú görög kereszt térformákat. Ez az építészeti kialakítás jellemzi a fasori templom épületét is. A reformáció korában a nyugat-európai centrális protestáns templomtípus mintái valószínűleg hazánkban is ismertek voltak a külföldön tanuló lelkészek, az ide menekülő hugenották, és a betelepített németek révén. A török megszállás miatt három részre szakadt országban viszont alig volt lehetőség új protestáns templomok építésére. Az evangélikusok és reformátusok szabad vallásgyakorlatát csak az 1681. évi soproni országgyűlés rendezte (25. törvénycikk, 26. artikulus), beleértve a templomépítések ügyét. Engedélyezte, hogy kijelölt, ún. artikuláris helyeken új templomot, iskolát és paplakot építsenek. Viszont az új templom csak favázis szerkezettel épülhetett, külsőleg magtárra vagy gazdasági épületre kellett hasonlítson. Ilyen artikuláris templom a végleges formában 1717-ben elkészült késmárki protestáns fatemplom, melynek alaprajza egyenlőszárú görög kereszt, szárai széles dongaboltozatúak.

A török kiűzését követő ellenreformáció szintén nem kedvezett új protestáns templomok építésére. A nem átvett, eredetileg is református liturgia igényeire épült templomok általában szentély nélküli, két végén karzattal ellátott teremtemplomok, vagy „katolikus” típusú, átrendezett templomok. Épült ugyan néhány centrális elrendezésű templom, például a maglódi evangélikus templom görögkereszt alakú alaprajzzal, torony nélkül 1778-ban, és egy kör alakú templom Erdélyben, Malomárkán 1755–76 között. Új templomok építését II. József türelmi rendelete (1781) engedélyezte, de még maradtak szigorú megkötések. Az új templom csak lakóházhoz hasonlíthatott, nem lehetett tornya, harangja és utcai bejárata. II. Lipót 1791-es rendelete oldotta fel ezeket a korlátozásokat, és engedélyezte új templomok építését külön előírások nélkül. A megkötések megszűnése után a gyülekezetek érthetően, az eddig tiltott, külsejében katolikus templomra hasonlító templomot kívántak építeni. Az új templomok nagy részét ezután is a református liturgia szerint átalakított középkori katolikus templomok jelentették. A szószék a templomhajóba, a hosszanti fal közepére került, eléje az úrasztala. A szószékekkel szemben új bejáratot építettek előcsarnokkal, a déli falon új ablakokat nyitottak.

Az egyhajós templomokban a hajó két végére karzat épült, amely gyakran a hosszanti falon is végigfutott. A többhajós templomoknál a szentélybe és a mellékhajókba utólag karzattal építettek be. Ahol a boltozat tönkrement, nem állították helyre, helyette sík mennyezet készült fakazettákkal vagy vakolva. Ez az építési gyakorlat gazdaságos volt, a meglévő épületek na-

gyobb szerkezeti átalakítást nem kívántak. Egyedi megoldású, egységes, mindenben megfelelő tér keletkezett. Az újonnan épülő templomok többsége építészetileg a XVIII. században nálunk szokásos római katolikus templomformát követte. Általában hosszázal alaprajzzal épültek, szentély nélkül, két rövidebb oldalán mindig, egyik vagy mindkét hosszoldalon nem minden esetben, fa- vagy kőoszlopokra állított karzattal. Néhol megmaradt a különálló harangláb. Kialakult a türelmi rendeletinek nevezhető templomtípus, amely típus a XIX. század végéig fennmaradt. Kivétel néhány nagyobb, tehetősebb gyülekezet, ahol a XIX. század közepén, részben a klasszicizmus hatására, centrális elrendezésű nagy templomok épültek. (Ceglédi református templom, Hild József, 1835. Debreceni református nagytemplom, Péchy Mihály, 1805–1818.) Csak a XIX. század második felében jelent meg hazánkban a centrális templomok építésének tudatos gondolata, elsőként Szkalnitzky Antal által az 1868-ban tervezett, görögkereszt alaprajzú hajdúhadházi református templomnál.

Schulek Frigyes 1882-ben tervezte a szegedi református templomot. Alaprajza egy szabályos háromszög alakú tér, melynek szaraihoz csatlakoznak a mellékhajók. A háromszög közepébe lévő Úr asztala, a bejárattal szemközti sarokba támasztott szószék a mellékhajók padsoraiból egyaránt jól látható. Nagyon kedvező a hatszögletű torony elhelyezése az elrendezés közép-pontja fölött.

A század végén Pecz Samu építész tanulmányban foglalta össze a protestáns templomokról vallott nézeteit, és közölte az általa kiszerkesztett ötszög alaprajzú ideális református templom alaprajzát. Ezen elképzelés alapján szerkesztette meg a Szilágyi Dezső téri református templom alaprajzát egy szabályos ötszögből kiindulva. Az ötszög főbejárattal szembeni sarkába helyezte a szószéket, és elé, az egész tér központjába az úrasztalát. Alaprajzi megoldása biztosítja a tér ideális megvilágítását, akusztikáját, és a padsorok elhelyezése is a lehető legcélszerűbb.

Kiegészítés:

A Kárpát-medencében még a mai, erősen leromlott állapotban is több kazettás mennyezet található, mint a maradék Európában összesen. (Ebben a tekintetben hasonló a helyzet az ugyancsak rangján alul kezelt kerektemplom-témához.) Nálunk a máig egészben vagy részben fennmaradt kazettás mennyezetek száma a százaz nagyságrendben (száz és ezer között) mozog, és egy-egy templomra átlagosan száz kazettát számíthatunk. A Kárpát-medencén belül a festett kazettás mennyezetek és az ún. „rokonemlékek” (karzattmellvédék, padelőlaponok, szó-

székek és feljáróik oldallapjai) ábraanyaga nem egymástól elszigetelt motívumok önkényes válogatású és elrendezésű halmaza, hanem nagyon is célszerű és jól felismerhető-rekonstruálható rendszert alkot. Ez a rendszer mind alapvonalaiban, mind konkrét formaképleteiben igen nagymértékű egyöntetűséget mutat a Kárpát-medencén belül, az egymástól tetemes távolságra lévő helységek esetében is.

A templom mindig a közösség találkozásának a legfontosabb helyszíne volt. Ezért a reformáció korában fölvirágzott reneszánsz művészet fokozatosan helyet kapott a díszekben leegyszerűsödött református templomokban. Fokozatosan jelent meg például a fatábla festészet, mely a karzat mellvédlapjait és a mennyezet kazettáit díszítette képekkel.

Magyarországon, a három részre szakadt országban, inkább csak a fejedelmi udvar győzte a művészet pártolását. A templomi művészet azonban, bár fogadott be mintákat a főúri fejedelmi alkotásokból, szorosan összefonódott a népművészettel is. Míg a népművészet egyszerűségében is gazdag díszítés-, forma- és gondolatvilága az oltárkendők, a ruházat és a díszítőművészet más szinterei (például falfestészet ismét) számára adta a legtöbbet, a legismertebb, - mert egykor a leginkább elterjedt - református művészeti alkotás a festett kazettás mennyezet lett.

Kiss Vilmos nevű olvasónktól érkezett felhívás

Budapest, József Attila Lakótelep és Wekerle Lakótelep között elterülő erdő megmentése.

Bizonyára – az egyre nagyobb sajtóvisszhang miatt – értesülésük van róla, hogy kiemelt kormányzati beruházásként a Budapesten található Határ útnál kezdődő – József Attila Lakótelep és Wekerle Lakótelep között elterülő – erdősávot, mely Budapest utolsó egybefüggő zöld területe – egy 4 sávós autópálya megépítése miatt kivágásra ítélték.

Mint talán tudják, az olimpiai beruházás része lett volna ez a megújító fejlesztés, de annak elmaradása miatt sem hiúsul meg az építkezés, mivel az új – XI. kerületben épülő – lakópark jövődó tulajdonosait is így kívánják kiszolgálni, a megnövekedett autós forgalmat levezetni.

2017. augusztus 21-én értesültek erről bővebben a lakótelep (József Attila és Wekerle – mely 2011 szeptemberében vált műemléki jellegű területté) tulajdonosai. Ekkor lett egy lakossági fórum összehívva, melyen a tervekről értesülhettünk.

Tisztában vagyunk vele, hogy a számunkra feltárt tervek, melyeken a beruházók – ők nem voltak jelen – kizárólag a jó oldalát domborították a beruházásnak, nem kevés bosszúságot, szennyet, zajt és gondot is hoznának magukkal. A négy sáv természetesen hat lenne, valamint az eredeti, most is használatban lévő Határi úti két sáv is, valamint a villamos sínek is megmaradnának eredeti helyükön, ami az egész erdő kipusztításával járna.

Nem kevés család csak és kizárólag azért költözött ide, vagy azért nem ment el innen, hogy Budapest utolsó oázisát élvezhesse, élhető környezetet biztosítson mind önmaga, mind családtagjai számára.

Az ott található flóra és fauna a beígért újratelepítések ellenére is véglegesen pótolhatatlan lenne. Az ott található fák 50-60 évesek, egészségesek, számos állat, védett mókus, kacsák, gémekek telepedtek le, vagy szakítják meg útjukat itt, a vonulásukkor. A lakosság is aktívan használja, iskolák sporteseményeket rendeznek, futnak, piknikeket rendeznek, vagy az emberek egyszerűen csak sétálnak és élvezik a környezetüket.

Rendszeresen erdőtakarítást is végez a lakosság önkéntesen, figyelünk a környezetünkre és törődünk vele.

Belátható, amikor a világ amúgy is globális felmelegedéssel küzd – mely ellen Áder János köztársasági elnök is felemelte hangját –, lassan mindent szabad teret a beton vesz át és a teljes elvárosiasodás fenyeget, nem értjük, hogyan engedhető meg egy ilyen beruházás, mely sem az érték-, sem a környezetvédelmi szempontokat nem veszi figyelembe, és ha alternatívák is felvázolásra kerülnek, azok szinte süket fülekre találnak.

Kérjük segítségüket „harcunkban”, hogy Budapest utolsó kis erdejét, tüdejét még unokáink is élvezhessék és elmondhassák szüleik, nagyszüleik erőfeszítései nem voltak hiábavalóak.

Hogy mit lehet tenni?

Gyakran kapunk a fentihez hasonló leveleket, és elmondjuk, hogy a BVE nem hatóság, csak a nyilvánosság erejével tudunk fellépni. Igyekszünk megjelentetni a honlapunkon illetve a lehetséges fórumokon képviseljük az Önök érdekeit.

Fontos, és talán érdemi lehetőség, hogy részt veszünk a Településképi Arculati Kézikönyv elkészítésében, amelyet minden önkormányzatnak 2017. október 1-i határidővel meg kell alkotnia a lakosság bevonásával. A TAK alapján fogják elkészíteni a településképi rendeletet,

mely a „Hogyan lehet építeni?” kérdésre ad egyértelmű és egyszerű válaszokat. A helyi építési szabályzat a „Hová, mit és mekkorát lehet építeni?” kérdésre ad egyértelmű és egyszerű válaszokat.

A településképi rendelet és a helyi építési szabályzat mellérendelt viszonyban áll egymással. A két rendelet célja, szerkezete és tartalmi felépítése is eltérő, a településképi rendelet mégis keretezi a helyi építési szabályzatot, hiszen egyes tartalmi elemek tekintetében a településképi rendelet „ökölszabályokat” fogalmaz meg a helyi építési szabályzat számára. A helyi építési szabályzatnak ezért összhangban kell állnia a településképi rendelettel. További részletek a <http://tak.lechnerkozpont.hu/> weboldalon.

Néhány praktikus gondolat az Egyesület titkárától

Nagyon fontos lenne az Egyesület minél gazdaságosabb, hatékonyabb üzemeltetése.

A Vasárnapi újság cikke Podmaniczky Frigyesről 1904-ből

27.SZ. 1904. (51. ÉVFOLYAM.) **NAGY MIKLÓS.** **MIKSZÁTH KÁLMÁN.** **BUDAPEST, JULIUS 3.**

ENKÉNTÉLT FELTÉTELEK: VASÁRNAPI ÚJSÁG és POLITIKAI ÜDONSÁGOK (a VILÁGRÖKÖLTÉVEL) együtt	egy évre 24 korona fél évre 12	Csupán a VASÁRNAPI ÚJSÁG	egy évre 16 korona fél évre 8	A POLITIKAI ÜDONSÁGOK (a VILÁGRÖKÖLTÉVEL)	egy évre 10 korona fél évre 5	KIRALYI előírásokhoz a postai szabályozott díjtétellel való megfelelés.
--	-----------------------------------	-----------------------------	----------------------------------	--	----------------------------------	--

BÁRÓ PODMANICZKY FRIGYES.

AMAGYAR FŐVÁROS legismeretesebb és legjellemzősebb alakjainak egyike báró Podmaniczky Frigyes, a szabadelvű párt ősz elnöke. Igazi budapesti ember; úgyszólván egész életét itt töltötte szülővárosában, melyet immár harminczhárom év óta még nyári időben sem hagyt el soha, kivéve egy esetet, midőn néhány évvel ez előtt orvosi rendeletre Karlsbadba kellett mennie. Láttá Budapestet a harminczes évek elmaradt, vidékies városából nagy városá fejlődni s e roppant fejlődésnek nemcsak nézője volt, hanem mint a közmunkatanácsnak immár több mint harmincz év óta alelnöke, egyik intézője és előmozdítója is. Szereti is a fővárosot úgy, mint bizonyára kevesen, hisz ismeri múltját, a melyhez gyermek- és ifjúkora emlékei kötik, ép úgy, mint jelenét, a mely az ő ifjúkora nemzedékének legmerészebb álmait valósította meg; ismeri úgyszólván minden követ, hiszen a folyton épülő hatalmas hársorok az ő gondozó szeme alatt emelkedtek fel, s ismeri inkább is, az ősi polgárságnak, az ide származott vidéki népnek, bővándorolt s itt meghonosodott külföldieknek ezt a sajátosogos vegyülékét. S őt is ismeri a főváros népe: mikor az utcán lassú lépéseivel végighalad, szeretetteljes tekintetek kísérik mindenütt. Szinte biányosnak éreznők a város képét, ha nem látnók őt megszokott időiben, megszokott helyein.

A politikában is ugyanez a rokonszenv veszi körül. Egész fiatal kora óta szerepel a közügyekben, a hatalom forrásainak közelében, melyekből a maga számára meríteni sohasem volt becsvágya. Nemes önmérséklettel megszabta a maga működésének határait még jó idejében s a kijelölt útról nem tért le. Kötelesség ha ráhárított, lelkiismeretesen és szívesen teljesítette, minden oly helyet, melyet elfoglalt, becsülettel betöltött, de sohasem tekintette a politikát sem hatalmi vágyaknak, sem a hiúság

kiegészítőének eszközül. Önzetlenség, példás lelkiismeretessége, a politikai s a férfúi jellem dolgában való feddhetetlensége tiszteletet szerzett neki, megnyerő modora, szívének jósága, szolgálathétsége pedig közkedveltséget. Küzdött a küzdőkkel, de sohasem keltette fel maga iránt, a leghevesebb ellenfélben sem, a győleletet.

Nem kereste az alkalmat, hogy ünnepeljék s annál bensőbb, annál inkább szívből fakadó volt az az ünneplés, melyben a minap, nyolczvándik születésnapjának betöltése alkalmából a szabadelvű párt részesítette s melyhez őszinte örömmel járult mindenki, a ki e tiszteletreméltó egyéniséget és érdemes pályáját ismeri.

Kövés szereplője van a magyar közéletnek, kinek élete annyira nyitott könyv volna, mint

báró Podmaniczky Frigyesé. Élete folyását, ifju s férfikora benyomásait a nyolczvándig megírta, 1887. és 1888-ban megjelent «Naplótörődékei»-ben, oly részletességgel s a régi magyar életre vonatkozó adatoknak oly gazdagsággal, mely, míg e művet újabbkori mémoires-irodalmunk egyik becses termékévé teszi, másrészt az ő pályafutásának is hű, és a lehetőségig tárgyilagos tükrö. Azóta is pontosan folytatta egész a legújabb időkig följegyzéseit, melyeket lepecséltelve minden év végén a Nemzeti Múzeumnak adott át megörzés végett, azzal a meghagyással, hogy halála után egy évvel szabad csak nyilvánossá tenni.

A régi pesti Belvárosban a Czukor- (ma gróf Károlyi) utcának egyik kétemeletes házában, született, a mely a főreáliskola közomszédságában ma is abban az állapotban áll fenn, mint akkor. Születése ideje 1824 június 20. Atyja, Károly, tanult, nagy műveltségű főúr volt, anyja, Nostitz-Sankendorf Erzsébet, német származású nő. A házaspár nyolcz gyermeke közül őt nevelkedett fel, két fiú: Frigyes és a már elhunyt Ármin és három leány, a kiknek egyike, Julia, báró Jósika Miklósnak, a regényírónak neje, mint szerelmében minden nehézség ellenére állhatatos nő, mint férjével a sanyarúságokat is szívesen megosztó hitves és mint jó tollú író nő tette nevét emlékeztessé.

A családban német szó és német szellem uralkodott: az anya soha meg nem tanult magyarul, az apa, német nevelésű lévén, mint akkori főuraink legtöbbször s a II. József szelleme szerinti fel fogásból indulván ki, nem sokat bízott a magyarság jövőjében. Frigyes báró nevelkedése csak atya halála után terelődött nemzeti irányba, midőn anyja a miskolci református gimnáziumba adta. Itt a magyar iskola s magyar környezet megmagyarosította a fiatal bárófiúnak nemcsak nyelvét, de szellemét is. Nevelője Hunfalvy Pál, a nagy tudós volt s az ő vezette alatt folytatta tanulmányait

BÁRÓ PODMANICZKY FRIGYES.
Ez az fényképe az ő.

BÁRÁNY PODMANICZKY FRIGYES 1864-BEN.

Pesten, majd Késmárkon. Ezután, mint gróf Ráday Gedeon pestmezei követ irnoka az 1843-44-iki pozsonyi országgyűlésre ment, 1846 márciusában pedig a berlini egyetemet kereste fel. Egy évi külföldi tartózkodása után, mely alatt bentarta Dán-, Svéd- és Oroszországot, hazatérve ifjú lelkesedéssel vetette magát az akkori pezsgő politikai élet sodrába. A gróf Batthyány Lajos és Kossuth vezérlete alatt állott ellenzék burgó híve lett s — naplója szavai szerint — „pályáját társadalmi ügy-nökként kezdte, mint kortesvezér folytatta, majd az 1847-48-iki és 1848-iki országgyűléseken mint a főrendiház tagja s korjegyzője folytatta.” Erőteljes társadalmi szereplése volt, mint a nemzeti érzésű főúri ifjúság egyik vezérének, az a mozgalom, mikor a császárs-tánczot meghonosították a pesti úri bálokon. Mint kortes különösen 1847 októberében tüntette ki magát, mikor Kossuthot Pest megye követének választották az akkori összehívott országgyűlésre. Különösen az Aszódi-vidéki választók között korteskedett nagy lelkesedéssel és sikerrel s mikor a választók bevonultak a fővárosba, ott lovagolt ő is az élükön, a többi kortes-vezérrel együtt, czifra szürbe, lobogó gyolcs ingbegatyába öltözve. A választás fényes sikerében jó része volt neki is.

A szabadságharc kezdetekor előbb mint nemzetőr állott fegyverbe, majd beállott közlegénynek egy gyalogos zászlóaljba, 1848 őzén pedig a Károlyi-huszárcsredbe, a hol hamarosan főhadnagy, később pedig svadronos kapitány s osztályparancsnok lett. Vitázni küzdött huszárcsredjével több csatában, Görgei tábornok elismerését is kiérdemelte. Világosan tette le a fegyvert. Besorozták közkatonának a 7-ik, utóbb a 8-ik seregredbe s Olaszországba vitték, annyi volt honvédtársával együtt. Néhány hónap mulva azonban kiszabadult.

1850 július havában került haza. Kilenes évig teljes visszavonultságban várta a jobb idők bekövetkezését. Ez időben az irodalomra adta magát Kisátdi uti naplóját, regényeket, elbeszéléseket írt. Nyolcszeregény jelent meg rövid egymásutánban s e műveiről 1858-ban az Akadémia levelező tagjává választotta. Erről naplótörődékeiben a következőképen emlékezik meg: „Tudván azt, hogy a tisztelnet nem tudományos miveltésgemet, de azon tevékenységemet illette, melyet az Akadémia s más szellemi tökényt gyarapító intézetek anyagi emelése körül kifejtettem, soha, a kötelességszerű felatvási értekezésem kivételével oda, a hol tulajdonképen lehetőségemnél fogva helyem nincsen, nem tolokodtam.” E nemes szerénységre valló sorokban említett székfoglaló értekezése a társadalmi regényről szóló tanulmány volt.

Nevezetes agitáló tevékenységet fejtett ki 1850-ben a protestáns pátens-mozgalomban, a melyekben a protestáns autonomia védelmének jelszava alatt tudvaleg a magyar alkotmányért folyt a harc. Bárány Podmaniczky, mint az evangélikus egyház burgó híve mindenféle, személyes szabadságának kockáztatásával járt.

kelt, buzditva az evangélikus híveket, hogy ragaszkodjanak egyháznak szabadságához.

Csakhamar földelűrvén a várva-várt jobb idők, 1861-ben kilépett ő is a politikai küzdelmek színterére. Szarvas polgárai, kik közt a pátens-harcok alatt szerzett nagy népszerűséget, megválasztották képviselőjükné. A határozati párt híve volt s Tisza Kálmánnal együtt megválasztották a ház alelnökének. Ez idő óta tagja a képviselőháznak megszokás nélkül; öt ízben egymás után Szarvasot képviselte, azután a csanádmezei nagylaki, majd a budapesti terézvárosi, két ízben pedig a bácsmezei ó-kannizsai kerületet. Jelenleg, már több cikluson át, a főváros belvárosi kerületének képviselője.

Az 1861-iki országgyűlés hamar bekövetkezett feloszlattása után ismét az írótoliba nyult; politikai cikkekben és regényekben kívül főleg egyháza ügyeinek szentelte magát, előbb mint a békési eszerecség másodfőlegelője, majd 1865-től fogva mint a bányai egyházkerület felügyelője. Ugyanez évben ismét összehívottván az országgyűlés, Tisza Kálmán és Ghyecz Kálmán oldalán küzdött az ellenzéken. 1868-

nehésségen. Kifünnő segítő társai voltak, mint Szizligeti és Paulny, az Operánál Erkel Ferencz és Sándor s e jeles erőket ő igen jól fel tudta használni a rábizott intézetek czéljaira. Áldozatkészségére jellemző, hogy — saját bevallása szerint — mint intendáns 34 ezer forintnál többet költött el a magáéból a rábizott intézetek czéljaira. Legemlékezetesebb ténye intendánságának az Operaház építése s vele az opera önállósítása a magyar fővárosban.

Az intendánságról való lemondása után az Adria biztosító-társaság magyarországi osztályának igazgatója lett, a mellett folytatva munkásságát a közmunkatársaságban s a képviselőházban is. A parlamentben nemcsak a legérgebb, hanem a legnépszerűbb tagok egyike is. Bár nem tartozott soha a gyakori és szapora beszédű szónokok közé, felszólalásait mindig józan ítélet, tárgyismeret jellemezte. Újabb időben már igen ritkán hallatja szavát a házában, de azért pontos látogatója az üléseknek. A szabadelvűpártiak, már évek sora óta elnöke s az a köztisztelő és népszerűség, melyet hosszú élete alatt szerzett, nem egy nehéz pillanatban vált a pártiak nagy hasznára. A mi sajtószereplésünkön közt gyorsan megörömlőnek az emberek, idő előtt; Podmaniczky mind mostanáig érintetlen maradt, megvédte őt a legrosszabb vértézet: kortársainak szeretete és tisztelése.

Egykorú képe a társai.

BÁRÁNY PODMANICZKY FRIGYES 1845-BEN.

1869-ben a párt lapjának, a „Hazánk”-nak szerkesztője volt.

A fuzió előkészítésében jelentékeny részt vett; egyike volt az elnökek, a kik az új pártalakulás szükségét hangzatosan kezdték s a régi halközépnek a közjogi harcok teréről a gyakorlati politikai munka terére való átvezetését előmozdították.

Még a fuzió létrejötte előtt, 1873-ban neveztek ki a közmunkatársaság alelnökévé. Ezzel bárány Podmaniczky a neki legjobban megfelelő állásba jutott, munkássága java részét a főváros fejlesztésének, virágostatásának szentelhette. Ama nagy városrendezések és építkezések, melyek a mai Budapestet azé teszik, a mi: csaknem mind az ő elnöksége alatt hajtottak végre. Ő kezdeményezte többek közt a nagy körű létesítést, a várkert kiegészítését, sürgette a vízvezeték s a csatornázás rendezését stb.

1875-ben e mellett még egy másik, nehéz munkát is vállalt: a Nemzeti Színház intendánsi tisztét. Ez tudvaleg a legkényesebb állások egyike; s valódi művészet kellett hozzá, hogy Podmaniczky tíz évnél tovább, 1886-ig meg tudott állásában maradni. Sem előtte sem utána senki sem volt oly soká intendáns. Az ő működését még ma is emlegetik azok a színházi emberek, a kik átéltek, a művészet iránti szeretete, finom tapintatossága, az emberekkel bántni tudása és áldozatkészsége átsegítette minden bajon és

VERSEK.

I.
No hervadozzál...

No hervadozzál, kis virágom,
Hogy lesz tavasz, ha te beteg vagy? ...
Selymét a pázsit minék hajja,
Ha te nem futkározhatasz rajta?
— No hervadozzál, kis virágom!

Szép szemedet ha te lehányád:
Sötétség lenne a világon ...
Akkor a nap minék nevetne?
S minék hinnék én az égbe?
— Szép szemedet ha te lehányád!

Mosolyogj hát, édes virágom,
Rügyeznek az orgonabokrok ...
Fán, fávén Isten uja látszik,
Minket te hágy ő el sokáig! ...
— Mosolyogj rám, édes virágom!

Szabolcska Mihály.

II.
Vádolás.

A Jézunknak — négy éves szegényke! —
Bátyjai szerint már is nagy a vökte:
Nappal az Istenköt elemlegeti,
A Jézuskát meg ópen szereti ...

Budapesti rajza a társai.

BÁRÁNY PODMANICZKY FRIGYES 1855-BEN.

Ajánlott őszi programok

Kiss Imre Károly tagtársunk ingyenes, vetítéses, digitalizált, zenés előadásai

2017.09.05.	Costa Brava és a Montserrati kolostor
2017.10.03.	Andalúzia, ahol az iszlám hódítás kezdődött (Malaga, Sevilla, Cordoba, Granada)
2017.11.07.	Svájc, a demokrácia bölcsője
2017.12.05.	Svájc, a reformáció hazája

Az előadások minden alkalommal keddi napon 15 órától kezdődnek a József krt. 70 alatti Józsefvárosi Galéria és Rendezvény Központban. Ez a Corvin mozi második sarok előtti épület.

Dr. Horváth Péterné, 2017. szeptember 16. 10:00 - 12:30

Az új sétányt mutatom be a Margit hídtól az Árpád hídig. Utunk során a Szent István parkon keresztül megyünk és betérünk a Református templomba. Belül Berkesi Gábor lelképásztor ismerteti egyházának és a reformáció 500 éves évfordulójának történetét. (Az Ars Sacra nyitott templomok programjához kapcsolódunk.) Ezután a Danubius Hotel Héliát is felkeressük. Folytatjuk a sétánkat és a szemben lévő Margit-szigetről, új kilátással a Várra, valamint a Budai hegyekről és a régi angyalföldi gyárak történetéről adok információt. Végül az Árpád híd építésével is megismerkedünk.

Vasárnap 17-én megismételjük a Margit hídi sétát.

A séták a Szent István krt. 2. elől indulnak mindkét napon 10 órakor. Időtartamuk kb. 2,5 óra.

A **BVE XV. kerületi csoportja** KÖN alkalmából rendezett **nyitó programja** a MÁV Telep Ósrákosi Református Templomban (1155. Bp. Széchenyi út 18.) szeptember 16-án 16 órakor:

- 150 ÉVE TÖRTÉNT A KIEGYEZÉS - A Kiegyezés és Podmaniczky Frigyes szerepe Pest építészetében. Előadó Ráday Mihály Budapesti Városvédő Egyesület elnök
- 200 ÉVE SZÜLETETT ARANY JÁNOS - Arany János versimádók félórája. Szavaltatok, felolvasások előzetes bejelentkezés alapján.

A XV. kerületi csoport **kiállítása** szeptember 16-17-én 16-20 óráig a MÁV Telep Ősrákosi Református Templomban (1155. Bp. Széchenyi út 18.)

Kiállítási tematika:

- A Reformáció 500 éve
- Koós Károly és Építésztársai a református építészetben
- Hungarikumok

Millisits Máté (a helytörténeti műhely vezetője) előadása az Ars Sacra fesztivál alkalmából: Eucharisztikus kongresszus Budapesten 1938-ban szeptember 17-én 17:30-kor a Lipták villában a Hermina út 3. alatt.

Az előadás kapcsolódik a Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely kiállításához, melynek kuriózuma Boldizsár István grafikája, mely kongresszus Hősök terei eseményét örökíti meg. A tárlat helyszíne: Lipták Villa Időpont: 2017. szeptember 13-26-ig. (az intézmény látogatási rendje szerint)

A BVE XX. kerületi csoportja várja az érdeklődőket a KÖN és Ars Sacra alkalmából. Az Óváry Gábor tagtársunk által szervezett eseményen bemutatják az Árpád-házi Szent Erzsébet plébániatemplomot. A tervezett program:

- A rendezvény megnyitása
- Czap Zsolt esperes úr fogadja a résztvevőket
- A templom művészeti értékeinek a bemutatása
- Toronylátogatás

A templom 1909-ben készült el Bánszky Mihály építész tervei szerint a neogót stílusban. 1938-ban Dr. Décesy Géza, az akkori plébános Nagy Sándor festőművészt, a gödöllői iskola utolsó képviselőjét bízta meg, hogy végezze el a templom belsőépítészeti felújítását. Ezen munkák öt évig tartottak.

A Szent Erzsébet téri római katolikus templom országunk egyetlen temploma, melyet belül kizárólag szecessziós freskók díszítenek és a szecessziónak európai viszonylatban is egyik legjelentősebb alkotása.

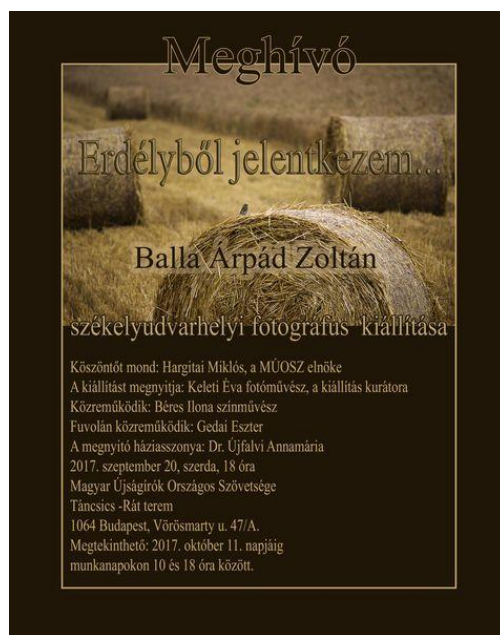
Cím: 1201 Budapest, Szent Erzsébet tér 1.

Erdélyből jelentkezem... **Balla Árpád Zoltán** székelyudvarhelyi fotográfus kiállítása

Köszöntőt mond: Hargitai Miklós, a MÚOSZ elnöke. A kiállítást megnyitja: Keleti Éva fotóművész, a kiállítás kurátora. Közreműködik: Béres Ilona színművész, fuvolán Gedai Eszter.

2017. szeptember 20, szerda, 18 óra MÚOSZ 1064 Budapest, Vörösmarty u. 47/A.

Megtekinthető: 2017. október 11. napjáig munkanapokon 10 és 18 óra között.

Összeállította – Jeney Attila

Lektorálta – Millisits Máté

Kiadó – Budapesti Városvédő Egyesület, Ráday Mihály